

«Wealth Of Nations» 200 ci Yıldönümü Kutlanırken

İsmet Doğan KARGÜL

Adam Smith'in 1776 yılında yayınlanan «Milletlerin Zenginliği» adlı kitabı dünyada büyük yankılar uyandırmıştı. Eserin yayınlanışının 200 cü yıl dönümü nedeniyle, çeşitli ülkelerin Üniversitelerinde toplantılar düzenlendi. Biz de bunlardan Glasgow'da yapılan konferansa katılmak olanağını bulduk. Dilerseniz 100 cü yıldönümünün nasıl kutlandığını merak edeceğinizi düşünerek önce S. Jevons'un anlattıklarına dönelim : 31 Mayıs 1876 tarihinde Londra'nın İktisat Derneği. (The Political Economy Club of London) Adam Smith'in Milletlerin zenginliği (Wealth of Nations) adlı eserinin yayınlanışının yüzüncü yılı dolayısıyla yemekli bir gece toplantısı düzenlemişti. Bu toplantıya katılanlar arasında sekiz kabine üyesi, dernek üyeleri, Fawcett, Thorald Rogers, Cliffe Leslie ve Stanley Jevons gibi Üniversite profesörleri, ayrıca misafir olarak Cardwell, Acton, Frounde ve Fransız Maliye Bakanı ve J. B. Say'ın torunu M. Leon Say de bulunmaktaydı.

Akşam yemeğinden sonra Mr. Lowe tartışmayı, «Wealth of Nations yayınlanmasından sonra geçen yüz yıl içinde yarattığı önemli sonuçlar nelerdir ve bu eserin doktrinlerine belli başlı hangi yönlerde başvurulmaktadır» tarzında bir soru açarak başlatmıştı.

Dağa sonra Klübün en yaşlı üyesi G. W. Norman kıdemli bir üye olarak D. Ricardo'ya, baba, oğul Mill'e Torrens'e, Malthus'a ve Tooke'a yaptığı arkadaşlıklardan söz ederek bunlar arasında bazılarının ortaya koyduğu ekonomi politikasının gerçek doktrinlerini Adam Smith'den esinlenerek meydana getirdikleri kamsında olduğunu söylemişdi.

Bundan sonra konuşmayı, İktisat tarihçisi Thorald Rogers, metodolojik bir eleştiri üzerine yapıyordu.

Liberal partiden W. E. Forster ve L. Courtney gecenin son iki konuşmacısı olmuştur.

W. E. Forster, Laisser - faire'i savunan konuşmacı Newmarch'ı eleştirerek, «bizler parlamenter olarak, zayıf insanları, doğuştan fakir durumda bulunanları güçlülere karşı savunmalıyız. Bu bizim bir yerde görevimiz olmaktadır» demişti.

Leonard Courtney'de yine Newmarch'a karşı olduğunda ısrarla durarak, kiracılarla mal sahipleri arasındaki ilişkileri düzenlemek, toprak politikasının üzerinde durmak hükümetin görevi olduğunu hatırlatmış ve 200 cü yıl kutlanırken o günün zihniyetinin bizden çok ilerde bulunacağını belirtmişti. (1)

Ancak 200 cü yıl dönümü kutlanırken bunu bir başkasından okumak veya dinlemek yerine bizzat katılarak tartışmaları izleyerek zaman zaman da bu tartışmalara girmek olanağını bulan şanslı bir kişi olarak yıldönümün özetini ve edindiğimiz intibaları burada özetlemek istiyoruz.

Her şeyden önce şunu hatırlatmaya gerek yok ki daha evvel L. Courtney'in söylediği gibi 200 cü yıldönümü için kutlamaya katılanlar, çoğunun yayınlanmış eserlerindeki düşünceleri gözönüne alınacak olursa 100 yıl önceye göre elbetteki çok ilerdeydiler.

Katılanlar arasında tanınmış olanlardan Chicago Üniversitesi'nden ve The Journal Law and Economics'in editörü Profesör Ronald Coase; Londra Üniversitesi, London School of Economics'den Prof. H. Myint; Queen Üniversitesi, Belfast'dan Profesör R. D. C. Black; Nottingham Üniversitesi'nden Prof. B. Coats; «Classical Economists» adlı kitabın yazarı ve Durham Üniversitesi'nden D. P. O'Brien; Amerika Birleşik Devletleri, Duke Üniversitesi'nden N. B. De Marchi bulunmaktaydı.

Üç gün süreli konferans Glasgow Üniversitesi tarafından tertip lenmişti. Tertip başkanı Andrew Skinner idi. Dört kıtadan veya yedi ülkeden bilim adamı katılıyordu.

7 Eylül 1976 Salı günü öğleden sonra konferansa gelen bilim adamları için Glasgow Üniversitesi bir tanışma partisi verdi. Aynı günün akşam yemeğinden sonra da K. H. Hennings'in «Adam Smith Avru-

(1) Wealth of Nations'un yayımının yüzüncü yılı kutlanırken edinilen intibaları T. W. Hutchison'm «A Review of Economic Doctrines» (1870 - 1929). Oxford, 1953, s. 1-5'ten yararlandık.

pa'da» isimli tebliği ile konferans başlatılmış oldu. Ancak Hennings tebliğin başlığına uygun genişlikte olan bir perspektif yerine, Adam Smith'in Fransa ve Almanya'da ki etkilerinden söz etti ve Esere duyulan ilginin 1790 larda had safhaya ulaştığını ve bunun 1820 tarihlerine kadar sürdüğünü belirtti. Hennings bu ilginin, 1860 veya 70, lere doğru giderek azaldığına işaret etti. Nihayet J. B. Say'ın Traite'sinin ortaya çıkışından sonra Smith'in etkisi de görülmüş oluyordu. Say'ın çalışmalarında sermaye ve toprağa verilen önem emekten fazlaydı. Say'ın gazeteci ve politikacı olarak izleyenler. Fransız okulunu meydana getirmiş oldular, 1870 lerde Fransız hükümeti hukuk fakültelerinde iktisat kürsüleri kurulmasına karar verince Say okulunun egemenliği sona erdi.

Almanya'da Kant dahil olmak üzere entellektüeller 1790 dan sonra İngiliz ampirisizmine döndüler. Hennings, Smith'in etkisinin, Göttingen'de Sartorius'un Königsberg'de Kant'ın öğrencisi Kraus'un derslerinde rahatlıkla rastlandığını anlattı. Almanya'daki öğrenciler arasında ülkeyi yeniden örgütleyerek yönetecek Prusyalı ve Hanoverli öğrenciler bulunuyordu. Birçok Avusturyalı iktisatçılar bu okullardan gelme öğrencilerdi.

Bu tebliğ ile tartışmalarda ilk soru B. Corry'den geldi ve Say'ın neden Fizyokratlara değil de Smith'e yöneldiğini sordu. Sidney Üniversitesinden P. Groenewegen, tartışmaya girerek, Say'ın muhtemelen Smith'i daha önceden okuyabilmiş olabileceği şeklinde bir yorum getirdi. Hennings, Smith'in Hegel'i etkilediğini gördüğünü ancak buradan Marx'ı etkileyip, etkilememe konusunda kuşku bulunduğunu söyledi. A. W. Coats, Say'ın Amerika'da büyük etkisi bulunduğundan söz ederek, İtalyan'lara döndü ve İtalya'ya Smith ve Say'ın girişi hakkında bilgi rica etti. Bunlardan Parma Üniversitesinden Marco Bianchini, Smith'in İtalya'ya tanıtılmasında Say'ın önemli etkisi bulunduğunu söylediler. Sonra biz de söz alarak Smith'in 20 ci yüzyıla kadar Türkiye'ye ulaşamadığını ve Cumhuriyet döneminde Millî Eğitim Bakanlığı yayınları arasında çevirisi yapılarak yayınlandığını söyledim. Newyork Üniversitesinden Prof. Romano söz aldı ve Smith'ten itibaren Fransa'da subjektif değer teorisinin geliştiğini gözönüne alırsak, Hennings bunun Say'ın bir katkısı olduğundan söz etmektedir. Oysa Smith, açıkça objektif değere dayanmaktadır. dedi. Sonradan tartışmaya katılanlar Say'daki **denge** ilkesinden hareket ederek bunun Fransız geleneğinden gelebileceğini belirttiler. (2)

(2) History of Economic Thought, Newsletter Autumn, 1976, No. 17 s. 5.

Çarşamba sabahı Profesör H. Myint'de «İktisadi gelişme perpektifi içinde Adam Smith'in dış ticaret teorisi» adlı tebliğini sundu. Profesör Myint, Smith'in bir dış ticaret teorisyeni olarak takdir görmediğini bunun başlıca sebebinin de mukayeseli masraflar prensibini ortaya koymamış olmasından ileri geldiğini belirtti. Ancak Myint, Smith'in dış ticaret teorisini, gelişme teorisi içinde ve beraberce düşünerek işlediğini ileri sürdü. Giderek Smith'in Avrupa ülkelerindeki ticari üstünlüklerini, o ülkedeki faktörlerin iç ekonomiye katkıları ile ölçtüğünü yani, iç piyasa hacmi ve şehirlerarası ticaretin büyüklüğünü faktör oranları tahlili ile birleştirdiğini ileri sürdü. Myint'in bu tebliğinde, Smith'in Avrupa ülkelerini üç kısma ayırdığı hatırlatılmaktaydı. (3)

- a) Çok ileri ülkeler : Hollanda, Hamburg, Cenova gibi merkantil devletler.
- b) Gelişmiş ülkeler : İngiltere, Fransa gibi,
- c) Geri ve fakir ülkeler : Bunlarda doğu Avrupa'daki Polonya ve Macaristan gibi ülkelerdi.

Profesör Myint, Smith'in dış ticaret teorisinde en kuvvetli dayanağının Verimlilik teorisi (Productivity Theory) olduğunu ve yine ürün fazlasının değerlendirilmesi (Vent for Surplus) ile verimlilik teorisinin beraberce işlendiğini açıklamaktadır. (4) Myint, Smith'in az gelişmiş ülkelere yaklaşımının dışa dönük ve içe dönük gelişme stratejilerini beraberce ele almış olmasının önemli olduğunu, dışa dönük strateji ile dış ticarete açılmayı, içe dönük strateji ile dengeli büyümeyi ifade ettiğine değinmekte, bunların birbirlerine rakip bir politika içinde deşilde birbirlerini tamamlayacak şekilde yönetilmesi gerektiğine Smith'in inandığını söylemektedir.

Profesör Myint'in tebliğı üzerine geniş bir tartışma açıldı. Dundee Üniversitesinden Prof. Gee, Myint'in merkantist etkileri küçümsediğini ileri sürdü. Durham Üniversitesinden, D. P. O'Brien, ödemeler dengesinden gelecek problemlere işaret etmesine karşın, Myint, Smith'in kısa dönem tahlillerine ilgi duymadığını, uzun dönem açıklamalarında ise yetersiz kaldığını belirtmiştir.

Biz de Smith'in iddia ettiği gibi dışa dönük ve içe dönük stratejilerin az gelişmiş ülkelerce aynı zamanda başlatılmasının olanaksız

(3) H. Myint, «Adam Smith's Theory of International Trade in the Perspective of Economic Development. (Yayınlanmamış tebliğ) s. 14.

(4) H. Myint, a.g.t. s. 23.

olacağını, çünkü dengeli büyümenin gereklerini yerine getirilirken, zaten döviz dar boğazında bulunan bu ülkelerin dışa dönük stratejilerinin de gelişmiş ülkelerin istekleri yönünde belirlendiğini ileri sürerek bu politikanın birbirlerini tamamlar şekilde olamayacağını belirttik. Profesör Myint ise yeterli bir cevap vermeden, Smith'in her iki stratejiyi az gelişmiş ülkeler için tamamlayıcı yönde gördüğü şeklinde sorumu cevapladı. (5)

Bath Üniversitesinden Adrian Winnet tarafından «Klâsik ve Neoklâsik İktisadi düşüncenin, metodolojik olarak açıklanmasında bazı meseleler.» adlı bir tebliğ sunuldu. Bu tebliğ, doğal bilimlere dayalı bulunan metodoloji geleneğini yıkararak, Kant'tan Strüktüralistlere ve Foucault'a kadar yarışan bir gelenek sistemi lehinde geliştirilmişti. Winnett, kısaca Popper, Kuhn ve Lakatos arasında son zamanlarda olan metodolojiye ait tartışmaları da özetledi. Akabinde Winnett'in yön temini allak bullak eden eleştiriler yöneltildi. De Marchi, Corry, Coats, Groenwegen başlıca eleştirileri yapanlar arasında bulunuyordu.

Ertesi gün Bremen Üniversitesinden Otto Steiger ve Gunnar Heinsohn «İktisat teorisinde insan üretimine Milletlerin Zenginliğinde verilen önem» adlı bir tebliğ sundular. (6) İki genç Profesör bu tebliğlerinde nüfus azalışının pratik meseleleri üzerinde durdular ve çok gelişmiş toplumlarda çocuklara karşı artan ihmali dile getirdiler. Otto Steiger, Almanca konuşulan üç Avrupa ülkesi yani Federal Almanya, Alman Demokratik Cumhuriyeti ve Avusturya dünyada nüfus artışı en düşük ülkelerdir dedi. (7) Bu düşüşün olağan nedenleri üzerinde iktisat literatüründe açıklamalar yapılmıştı. Ancak, bu mesele üzerinde durmaya değer bir nokta. Smith'in geniş bir tarihi tecrübeye sahip bulunan bugünün iktisatçılarından daha o zaman çok değerli şeyler söylemiş olmasıydı. Heinsohn ve Steiger, Smith'in insan talebine göre, insan üretiminin gerçekleştiğini gördüğünü belirttiler.

Konuşmacılara, meta-ekonomik nedenleri gözönünde bulundurmadıkları için eleştiriler yapıldı.

Son olarak Cardiff Üniversitesinden Nigel Allington tarafından «John Rooke'un iktisadi» (8) adlı bir tebliğ verildi.

(5) Newsletter, a.g.m., s. 6.

(6) Gunnar Heinsohn and Otto Steiger, «The Significance of 'The Wealth of Nations' for an Economic Theory of the Production of men» (Yayınlanmamış tebliğ).

(7) G. Heinsohn and Otto Steiger. a.g.t. s. 2.

(8) Nigel Allington «The political Economy of John Rooke, A preliminary report» (Yayınlanmamış tebliğ)

John Rooke, 1780 yılında Cumberland'da doğmuş, bir çiftçi çocuğuydu siyasete ve mahalli işlere ilgi duymuştu. Ve kendi, kendini yetiştirmeye çalışmıştı.

«Ulusal servetin ilkelerinin araştırılması» adlı eserinde John Rooke rant teorisini araştırıyordu. Emek ve sermaye giderleri ödendikten sonra kalan artık ürüne, çiftçinin kullanabileceği geliri gözüyle bakıyordu. Rooke ücretler arttığında rantın düşeceğine inanıyordu. Rooke'a göre doğada bu dengeyi kuran koşullar mevcuttu. Rooke, sermaye, kâr ve faiz konularına da değinmişti. Rooke üç türlü değer sınıflandırdıyordu.

- 1 — **Doğal değer** : Bu değer üretim maliyeti ile aynı şeydi.
- 2 — **Piyasa değeri** : Bu herhangi bir malın arz ve talebi sonucu belirlenen değeri idi.
- 3 — **Malların piyasa fiyatı** : Bu ise paranın değerindeki dalgalanmalara göre değişen değeri.

John Rooke bütün bunların dışında jeoloji ile ilgilenmiş, İngiliz ve bunun üç şekilde meydana geldiğini belirtiyordu :

- 1) Hayatta istenen ortak şeylerin talebi, 2) Eski sermayenin onarılması ve yeni sermaye malının yaratılması talebi, 3) Lüks ve verimli olmayan amaçlarda insanların yaptığı taleplerdi.

John Rooke bütün bunları dışında jeoloji ile ilgilenmiş, İngiliz demir yolları hakkında projeler dahi hazırlamıştı.

200 cü yıl dönümü konferansı dağılırken, A. Smith'in İktisat bilimi için de «Milletlerin Zenginliği» adlı eseri ile bir köşe taşı koyduğu izlenimini koruyorduk.

İnsanların her defasında daha üstün teknolojiye ulaştığı gelecek yüzyıllarda, üretim faktörlerinin nisbî bolluğu ve dolayısıyla üretim ilişkileri ile Smith'in «görünmeyen el» felsefesinin uzlaşmasını şimdiden tayin etmek güç olacağına göre, gelecek kuşakların Smith'in İktisat bilimindeki yerini bizden daha iyi değerlendirecekleri doğal olacaktır.